

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ח ד' קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 182

מסכת סנהדרין ס"ז-ע"ג

בס"ד, י"ב כסלו תשס"ג

השבוע בגליון

■ פניו הריסות בעזרת טרקטור
■ האם אדם חייב למסור את נפשו להצלת הרבים?
■ חילול שבת על אדם שהכניס את עצמו לסכנה במועד

■ יש להבדיל בין התגוננות לבין סיוע לזולת
■ הלואה לצורך הצלת יהודים מן השואה

■ "גדול" שהפך ל"קטן"!
■ בן 13 למצוות - האמנם ומניין?
■ הבא להרגך השכם להורגו

דבר העורך

הנסיעה עם המת

תחושות המיסתורין והאובדן הלופפות במידת מה את המבקר בבית עלמין, הלמו היטב בית קברות זה. תחת המצבות הדוממות מצאו את מנוחתם יהודים, אשר בחייהם לא מצאו מנוח לכף רגלם. החלקה הוקדשה עבור בודדים וגלמודים, בני אדם ללא משפחה, שארי בשר, קרובים וידידים, שידאנו להם למקום מנוחה עם מותם. כאשר נשמתם נטשה גם היא את גופם והותירה אותו בבדידות מזהירה, באה מנוחה לעיניים וללאים אלו בחלקה זו, בבית עלמין אי שם בארצות הברית.

בחלקה המזוהרת, מצויה מצבה, שהמתבונן בה אינו מבחין כי שונה היא מרעותיה הסובכות על היהודים הגלמודים. ברם, הרב אברהם לוי מראשון לציון, מספר לנו על עדות מכלי ראשון ששמע חמוי הרב מנחם ברויער שליט"א מקרית טלז סטון, הצופנת בחובה סיפור מדהים, אודות השוכן מתחת למצבה זו.

פתיתי של עבים ודקיקים התערבלו מול עיניו דרך שמשות הרכב על כביש צדדי אי שם במרחבי ארצות הברית, ורקדו במחול על הכביש הלבנבן. איתני הטבע הרעימו בועץ, ותוך זמן קצר, מצא את עצמו הר"ר ראובן א. שקוע עם מכוניתו במיליאדי פתיתי שלג, שצרו סביבו ולא איפשרו כל תנועה של כלי הרכב.

לאחר ש'ראובן הצליח להיחלץ מרכבו, הוא החל לבוסס בשלג לכיוון אורותיה של עיירה שנראו ממרחקים. לאחר צעידה ארוכה ומתישה הגיע מיועדו למחוז חפצו והחל נוקש על דלתות ההוטלים ובתי האכסניה במקום. אולם, הללו מולאים היו עד אפס מקום, בבני אדם נוספים אשר גם הם נתקעו בשלג הכבד.

"המשכתי לשוטט ברחובות העיירה", סיפר לימים ר' ראובן, "ובהגיע לתחנת הדלק, הנחה אותי מנהל התחנה לעבר כפר סמוך, אשר בו ממוקם מושב זקנים. "תנסה שם את מזלך" הפטיר, "אולי יש מיטה פנויה ללילה אחד".

המשך בעמוד הבא

"גדול" שהפך ל"קטן"!

תוך כדי דיון בהלכות בן סורר ומורה עוסקת סוגייתנו בהשלכותיהן ההלכתיות השונות של גילאי הילדות והנערות. אנו יודעים, כי כל קטן סופו להיות גדול. במאמר זה נעסוק במקרה הפוך. באדם שהגדרתו ההלכתית היא "גדול", ולפתע הפך להיות "קטן".

בן 13 למצוות - האמנם ומניין? המקור הקדום ביותר לכך, שבגיל שלש עשרה שנה יהודי מקבל עליו עול תורה ומצוות הוא המשנה במסכת אבות (פ"ה משנה כ"א): "הוא היה אומר... בן שלש עשרה למצוות", היינו: בן שלש עשרה שהביא סימני גדלות, הרי הוא בר עונשים (עיי' נדה מה/ב). ברם, אין בתורה התייחסות מפורשת לכך, ואף מחלוקת תנאים יש בדבר, ויש הסוברים (נדה שם), כי **בן שתים עשרה** למצוות. לא זו בלבד, אלא שלדעת בעלי התוספות בסוגייתנו (ד"ה "בידוע"), בדורות קדומים, כבר בגיל **שמונה** שנים חלה ההתבגרות, שתוצאותיה הם סימני הגדלות, וכבר אז התחייב הילד במצוות. אלא, שבדורות מאוחרים יותר התעכבה הופעת סימני הבגרות עד לאחר גיל שלש עשרה, ולפיכך, קבעו חכמים גיל זה לקבלת עול תורה ומצוות (עיי' מאיר).

לעומת בעלי התוספות, סוברים הרא"ש (שו"ת הרא"ש כלל ט"ז סי' א') והמהרי"ל (שו"ת מהרי"ל סי' נ"א), כי במכלול ה"שיעורים" אשר נמסרו למשה מסיני, כגון, כזית, כביצה ועוד, גם נמסר לו גיל המעבר של היהודי מ"קטן" ל"גדול", והוא גיל שלש עשרה (עיי' ברש"י אבות פ"ה משנה כ"א ובברטנורא).

לא ניתנו "שיעורים" אלא לישראל: והנה, מקובלים אנו, כי השיעורים אשר נמסרו למשה בסיני, אינם מתייחסים אלא ליהודים בלבד, וכדברי הרמב"ם (הל' מלכים פ"ט הל' י'): "שלא ניתנו השיעורים אלא לישראל בלבד". הוי אומר, גם הקביעה, כי אדם נענש מגיל שלוש עשרה ואילך על אי ציות לציווי הבורא אינה מתייחסת לבני נח, אלו נענשים מן הרגע שבו ניתן להבחין כי ברי דעת הם (עיי' "מנחת חינוך", ובשו"ת "חתם סופר" י"ד סי' קפ"ב, ש"י).

יהודי "קטן" ונכרי "גדול" בני אותו גיל: יוצא, איפוא, כי כאשר לפנינו שני ילדים, יהודי ונכרי בני אותו גיל, היהודי נחשב "קטן", וקניינו אינו קניין, ואילו הנכרי נחשב "גדול" הרשאי לנהל עסקים חובקי עולם. מעתה, כאשר ילד נכרי יתגייר, הוא יהפוך, איפוא, מגוי "גדול" ליהודי "קטן"... ככל שהדבר נשמע מוזר, אי פעם, מאות אלפי ילדים "קטנים" בבת אחת. היו אלו אבותינו, הילדים שעמדו בהר סיני, שהפכו מבני נח "גדולים" ליהודים "קטנים". הביטוי "גר שהתגייר כקטן שנולד" מקבל משמעות נוספת... (הגר"י קמניצקי זצ"ל, "אמת לעקב" ויקרא).

האמנם ילד גוי חייב בשבע מצוות בני נח, ואילו מקבילו היהודי פטור גם מהן? לדעת מספר אחרונים, אין ההבדל בין ילד יהודי לילד נכרי בא לידי ביטוי אלא לעניין קניינים, אך כל ילד יהודי בר דעת חייב בשבע מצוות בני נח, אלא שאינו נענש עליהן (עיי' "אור שמח" הל' איסורי ביאה פ"ג הל' ב', "מנחת שלמה" ח"א סי' ל"ד בשם "דברי חיים" הל' נוקי ממון סי' נ"א, "אמת לעקב" שמות כא/ב, ויקרא כ"ז, כד/טו). [עיי' תוס' ד"ה "קטן" שלדבריו אין קטן יכול להתגייר בעצמו מדאורייתא וחידוש האחרונים הנ"ל לשיטתו].

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' מאיר ברסליווער ז"ל
בן הרב מנחם מנדל זצ"ל נלב"ע י"ט כסלו תשמ"ד
ומרת **בלומה רבקה ברסליווער** ע"ה
בת הרה"ר מנחם ראובן ז"ל נלב"ע י"ז כסלו תשנ"ח
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחו ע"י בנם ידידינו הרה"ר
חיים דוד ברסליווער
ומשפחתו שיחי - דרמת גן

לעילוי נשמת

מרת
שרה (חיה גיטל) ברגר ע"ה
ב"ר משה ז"ל נלב"ע י"ז כסלו תשס"ב
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י חתנה ובתה ידידינו
הרה"ר **דוד וזהבה רובנר** שיחי
פתח-תקוה

לעילוי נשמת

הרה"ר **שמואל צבי הרמן** זצ"ל
ב"ר משה זצ"ל
מח"ס א"י ובעייתיה באורם של חז"ל
נלב"ע י"ב כסלו תשנ"א
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י ידידינו משפחות: **הרמן -**
ניו יורק, וינר - פ"ת, וידבסקי - פ"ת,
רבנוורצל - ניו יורק

הבא להרגך השכם להורגו

מצוות "רודף", בה נצטוונו להרוג אדם הרודף אחר רעהו להורגו, ייחודית היא. שכן, ההורג את הרודף לא הציל חיים בכך, שהרי בכל מקרה יינטלו חיי יהודי, או חיי הרודף או חיי הנרדף, ואם כן, הצלת חיים אין כאן. אלא, שהתורה התירה את דמו של הרודף שמבקש לגרום מיתה, ומי שביכולתו להרוג את הרודף ולא עשה כן, עבר על איסור מן התורה "וענשו גדול מאד כאילו הוא מאבד נפש מישראל" (ספר "החינוך" סוף מצוה ת"ר).

במאמר זה נעסוק ביסודה של מצווה זו, על ידי התבוננות במקרים שבהם אסור להרוג את הרודף!

מבואר בסוגייתנו, כי אם העובר הוציא את ראשו לאוויר העולם, אין להורגו גם כאשר הוא מסכן את חייו אמו, משום "שאינו דוחין נפש מפני נפש, וזהו טבעו של עולם" (רמב"ם הל' רוצח ושמירת נפש פ"א הל' ט'). היינו, מצוות הריגת הרודף, שעיקרה להציל את המאויים ברצח, אינה יכולה להתקיים במקרה זה, שהרי שניהם רודפים זה את זה, ושניהם מאויים ברצח, ומניין לנו הזכות להתערב בדבר? (שו"ת "אגרות משה" חו"מ ח"ב סי' ס"ט). עתה, מוטל עלינו להבין את דברי המאירי שכתב בשם חכמי הדורות, כי אמנם אין אדם רשאי להתערב בנעשה, אך האם עצמה רשאית להרוג את עוברה כדי להציל את חייה! מה פשרה של הפרדה זו בין האם עצמה לאחרים?

טרם נענה על שאלה זו, נתמקד בשאלה דומה. מבואר בגמרא (סנהדרין פבא), שפנחס אשר הרג את זמרי, קיים בכך מצווה, אף שלא היתה חובה להורגו. לפיכך, פנחס לא נחשב כ"רודף" אשר יש למנוע ממנו את הריגתו של זמרי, שהרי מעשה מצווה הוא עשה. והנה, הגמרא מציינת, כי זמרי עצמו, רשאי היה להרוג את פנחס, ולו היה עושה כן, לא היה הוא נחשב כרוצח! שוב, מוצאים אנו הפרדה בין המאויים ברצח לבין הסובבים אותו. הלכה זו נפסקה גם להלכה וה"בית יוסף" (חו"מ סי' תכ"ה) אף מציין כי הפרדה זו בין זמרי לאחרים "זה פשוט, ולא ניתן לכתב לרוב פשיטות". מה בכל זאת ההסבר לכך?

יש להבדיל בין התגוננות לבין סיוע לזולת: כדי לעמוד על טיבה של הפרדה זו, עלינו לעיין כיצד דורשת סוגייתנו את הפסוק (שמות כבא) "אם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת, אין לו דמים". תחילה היא מבארת, כי אדם רשאי להרוג גנב החודר לביתו, שהרי "הבא להורגך השכם להורגו", ולאחר מכן (עמוד ב'), היא מוסיפה דרשה נוספת מפסוק זה, ולפיה כל אדם רשאי גם הוא להרוג את הגנב. מוכח, איפוא, כי קיים הבדל מהותי בין הנרדף לאחרים. היתר התורה - "הבא להורגך השכם להורגו", אינו משום שעל ה"רודף" הוטל דין מיתה, אלא משום שהתורה נתנה בידי אדם אפשרות להתגונן על חייו ולהסיר כל מכשול המאיים על קיומו. היתר זה לבדו, אינו מאפשר לאחרים להרוג את הרודף, כי עבורם אין זו פעולת התגוננות. לפיכך, הוסיפה התורה וחיידה כי על הרודף מוטל חיוב מיתה ובגין כך גם אחרים רשאים להורגו. דין "רודף" הוא, איפוא, תוספת שקובעת, כי ה"רודף" חייב מיתה, וכל אדם רשאי ואף חייב להורגו. אמור מעתה - הנרדף רשאי להתגונן, גם כאשר לרודפו אין דין רודף! לפיכך, זמרי רשאי היה להתגונן ולהרוג את פנחס אף שהוא לא היה רודף, והאם רשאית להרוג את וולדה אף שאחרים אינם רשאים לעשות כן, משום שהיא רשאית להתגונן על חייה (יזכרון שמואל"י סי' פ"א).

דף עב/ב בין בחול בין בשבת אין לו דמים

ההבדל בין גנב שפרץ למקום ציבורי לבין גנב שפרץ לבית פרטי

כידוע, מצוות פיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה. והנה, מעשה באדם שביום השבת ביקר יהודי חולה וגלמוד. לפתע התעלף החולה וכדי לטפל בו היה צורך להמיס עבורו תרופה מסויימת במים רותחים ולזלפה לפיו. מאחר שבבית החולה לא היו מים חמים, עמד האורח לבשל מים בשבת, אלא שהוא החל להסתפק, שמא עליו לבקש מים חמים בבית השכנים, ולהמנע מחילול שבת מיותר, או שמא, אין הוא חייב לטרוח בעצמו אל השכנים ולהטריחם, אלא הוא רשאי לבשל מים בשבת עבור החולה. הבה נעיין תחילה בסוגייתנו.

אמרה תורה, כי גנב הבא במחתרת כדי לגנוב ממון, רשאי בעל הבית להורגו, משום שיש להניח, שאם בעל הבית יסרב להניח לגנב ליטול את ממונו, יקום הגנב ויהרוג את בעל הבית, ו"הבא להרגך השכם להורגו". בהקשר לכך מבואר בסוגייתנו, כי "אין לו דמים - בין בחול בין בשבת", היינו: התורה מתירה להרוג את הגנב הבא במחתרת גם בשבת, אף על פי שפעולת הריגה נחשבת למלאכה האסורה בשבת.

אלא, שה"משנה ברורה" (סי' שכ"ט סי' ט"ז) פוסק על פי חידושו של ה"מגן אברהם" (סי' ה'), כי היתר זה אינו אמור אלא לגבי גנב שפרץ למקום ציבורי, משום החשש שמא אחד מן הנוכחים במקום לא יתאפק ויתנגד לגנב, וממילא הרי זה מצב של פיקוח נפש. אולם, אדם יחיד שנמצא במצב זהה, מצווה לתת את הממון לגנב ואינו רשאי להורגו, משום שההורג אדם בשבת עובר על שני איסורים שונים, הן על איסור רציחה והן על חילול שבת. מעתה, אמנם התירה התורה להרוג את הגנב, אך אין בכלל זה היתר לחלל את השבת.

האורח והגנב צריכים להמנע מחילול שבת: נשוב כעת לשאלתנו אודות ביטול המים בשבת עבור החולה, ונמצא, כי לכאורה, על פי חידושו של ה"מגן אברהם" עלינו לקבוע כי האורח שבא לבקר את החולה אינו רשאי לבשל מים, אלא הוא חייב להשתמש במים החמים שבבית השכנים. שכן, כפי שמוטל על היהודי למסור

המשך מעמוד קודם

עשיתי כדבריו מספר בעל המעשה, "וכתתי את רגלי לעבר מושב הזקנים, תחילה סרב פקיד הקבלה להכניס לתוך הבניין אורח בלתי קרוא שהופיע בעיצומה של הסערה, אך לאחר תחנונים והפצרות, הסכים הלה להניח לי לתפוס תנומה בחדרו של מנהל מושב הזקנים שנעדר באותו לילה מן המוסד.

עם בוקר, כאשר ביקשתי להמשיך בדרכי, הצעתי לאחראי על המקום תשלום עבור לינת הלילה, אך הוא סירב לקבל ממני כל תשלום ופטרני לשלום. למרות זאת, התעקשתי לשלם, תוך שציינתי, כי אני יהודי וברצוני לשלם עבור החסד שעשו עימי. אותו רגע, קפץ פקיד הקבלה ממקומו, וקרא: "אתה יהודי? בוא, בוא אחרי". לאחר זמן קצר מצאתי את עצמי עומד מול מקרר שבתוכו היתה מונחת גופת מת. בעודי בוהה באפלולית הקפואה, הסביר לי הפקיד כי לפני ששה ימים מת קשיש יהודי במושב הזקנים, אשר לפני פטירתו ביקש בכל לשון של בקשה שיקברוהו כיהודי. הם, מנהלי המקום, לא ידעו כיצד למלא את מבוקשו באיזור נידח זה, ואף הזמן דחק בהם, מאחר שלפי החוק המקומי אין לאחר קבורה של אדם, מעל ששה ימים ממועד פטירתו.

הוצאתי את טליתי מנרתיקה, עטפתי בה את גופת היהודי האלמוני, קיבלתי ממנהלי המקום את מסמכיו הרשמיים, ויצאתי לדרכי. לראשונה בחיי, נסעתי במכונית עם בר מיני.

נדדתי מבית קברות אחד למשנהו, עד שנאמר לי כי בבית קברות מסויים של יוצאי גרמניה קיימת חלקה, שיוחדה עבור נפטרים שאין מי שידאג לקבורתם. בינתיים חלפו השעות. במקום בו הייתי אמור להימצא באותו זמן - חתונה של קרובים - הכל רוקדים ושרים, ואני נודד במרחבי ארצה עם קשיש אלמוני שנפח את נשמתו אי שם.

סוף הגעתי לבית הקברות של יוצאי גרמניה. מנהל בית הקברות קיבל את פני בחביבות וביקש לראות את מסמכי הנפטר. ענינו התרוצצו על פני השורות, אך לפתע פניו החווירו והוא נעשה לבן כסיד.

ניסיתי להציע לו כוס מים, אך הוא מלמל מספר מילים חסרות משמעות וצנח ארצה מתעלף.

לא היה לי ספק, כי הנפטר הוא קרוב משפחתי של המנהל, אשר לקה בהלם למשמע הידיעה הפתאומית.

בעזרת אנשים נוספים ששהו במשרד הצלחתי להעירו מעלפנו. לאחר שהמנהל נרגע מעט, הוא סיפר לי בהתרגשות, כשקולו רועד, כי יהודי קשיש זה, שהובלתי במכונית, הופיע במשרד בית הקברות לפני כשלושים שנה, והפקיד בידיו סכום כסף גדול מאד שהוקדש על ידו לפתיחת חלקה מיוחדת ליהודים בודדים, גלמודים וחסרי אמצעים שאין מי שידאג עבורם.

מאז ועד עתה," סיים המנהל, "לא שמעתי ממנו מאומה ולא ראיתי אותו.

היום, הוא בא בעל הרחמים גלגלו למקום מנוחתו האחרונה, אותה ייעד לעצמו מבלי משים לפני שנים רבות כל כך".

כל מעשה טוב שיהודי עושה, הוא מטיב עם עצמו! לא תמיד הוא יודע על כך, ולא תמיד עובדה זו מתבררת במהרה, אך התוצאה החיובית למעשהו, בוא תבוא!

המעוניין לזכות את הרבים
בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת
שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל,
מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי,
ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.

כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק פקס: 03-570-67-93

בברכת התורה העורך

פנינים

דף ע"ז/ב זעירי

הגליה למצרים באניות

התורה מזכירה את בני ישראל, כי אם יחטאו, יקויים בהם הפסוק (דברים כח/סח) "והשיבך ה' מצרים באניות".

לכאורה, ניתן להגיע מארץ ישראל למצרים גם דרך היבשה?

אלא, בסוגייתנו מבואר, כי כל דבר הנוצר על ידי כישוף מתבטל בעת מגעו במים. לפיכך, באה התורה להזהיר את בני ישראל ולהודיעם, כי כל נסיון של הערמה על אויביהם על ידי כישוף לא יצלח בידם, מאחר שאויביהם יובילו דרך הים, מקום בו כל הכשפים בטלים... ("שלל רב" בשם ספר "כתבי אבא מרי").

דף ע"ח/א ככלב המלקק מן הים

בין כלב למכחול

בסוגייתנו מצויינת שתי הגדרות שונות אודות אופן לימוד התורה על ידי תלמידים מרבתיים: יש שהם כ"כלב המלקק מן הים", ויש שהם כ"מכחול בשופרת". הסבר נאה שמענו לבאר את ההבדל בין הגדרות אלו.

כלב צמא הבא ללקק מן הים, משתוקק לשתות את מי הים כולם עקב צמאונו הרב ולשנו הדבקה לחיכו. הוא מתכווץ אל המים ומתחיל ללקק מהם, וכמובן, שבמהרה הוא נוכח כי אין באפשרותו לשתות את כל מי הים. לעומת זאת האוחז במכחול ומבקש ליתול עמו צבע מן השפופרת, מלכתחילה אין הוא חפץ ליתול את כל הצבע כי אם מעט ממנו...

דף ע"א/א עד שיהו שניהן רוצין

כוחו של שורש רע

חז"ל אומרים הלחן (קז/א), שכן סורר ומורה הוא תוצאה של נישואי עם "אשת יפת תואר".

בוא וראה, דרש הגאון רבי זלמן סורוצקין זצ"ל, כוחו של שורש רע. הלא במרתנו אנו למדים, כי כאשר האם אינה מעוניינת להעמיד את בנה הסורר בפני בית דין, אין חורצים את דינו כבן סורר ומורה. הוי אומר, שהעמידתו לדין מעידה על אמו, כי היא אשה צדקת גדולה, המוכנה להביא את בנה אהובה לידי מיתה ובלבד שלא יחטא! ועם כל זאת, מאחר שבעת יצירת הולד היא עדיין היתה גיורת מאונס, ואותו אדם כיון לאכול "בשר תמותות" כלשון חז"ל, זהו ה"בן קייר" שלה... ("אזנים לתורה").

דף ע"א/א אמו שוה לאביו בקול

חינוך כהלכתו

מן הפסוק (דברים כא/כ) "איננו שומע בקולנו", דרשו חז"ל, שעל קולם של האב והאם של בן סורר ומורה להיות זהה, ואלמלא כן, אין לחרוץ את דינו למיתה. דרש הגי"ר שמשון רפאל הירש זצ"ל: רק אם היתה להורים מגמה חינוכית אחת, יכולים הם להתנער מן האחריות למעשיו. אולם "אם אין קולם שוה", היינו: אם היו מדברים "בשני קולות" - הקולר למעשיו תלוי בהם... ("מאורה של תורה").

דף ע"א/א מונין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר... שהוא חייב להצילו

לימוד תורה - הצלת נפשות!

בסוגייתנו אנו למדים על החובה לפעול למען הצלת הזולת. בספר "שערי אורה" (ח"ב פרשת מסעי) מובא, כי הצלת הזולת אינה מצטמצמת לפעולות מעשיות בלבד, ואף תפילה על אדם השרוי בסכנה, הרי היא בכלל מצווה זו. הגאון רבי אלחנן וסרמן הי"ד מציין (בסוף ההקדמה ל"קובץ שיעורים" ח"א), כי חיזוק לימוד התורה בעת צרה, היא פעולת הצלה, שהנמנע ממנה עובר על (ויקרא יט/טז) "לא תעמוד על דם רעד".

המשך מעמוד קודם

את ממונו על מנת להימנע מחילול שבת על ידי הריגת הגנב, כך גם במקרה זה על האורח ליצור מצב, שבו ניתן יהיה להציל את נפשו של החולה ללא חילול שבת. אכן, זוהי דעתו של הגר"פ אפשטיין זצ"ל. אולם, הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל (שו"ת "מנחת שלמה" ח"א סי' ז') כתב כי יש לחלק בין המקרים. שכן, כאשר לפנינו מצב של פיקוח נפש, הרי הותר חילול שבת, ודרישה מן האורח להתאמץ ולבקש מים מן השכנים, כמוה כדרישה להתאמץ כדי לגרום לביטולו של ההיתר שכבר קיים. לעומת זאת, כאשר אדם נתקל בגנב, אין הדבר נחשב כפיקוח נפש אלא אם כן הוא יתנגד למסירת הממון. הווי אומר, על ידי התנגדותו הוא ייצור מצב של פיקוח נפש. מעתה, ביום חול התירה התורה לאדם להתנגד למסור את ממונו, אף שעל ידי כך הוא ייאלץ להרוג את הגנב, משום שהתורה התירה את דמו של הגנב. אולם לגבי חילול שבת, אין הגנב רשאי ליצור מצב של פיקוח נפש.

דף ע"א/א מיטרח ומיגר אגורי

הלוואה לצורך הצלת יהודים מן השואה

בסוגייתנו מבואר, כי ממצוות השבת אבידה למדנו, שחובת האדם להציל את חבירו גדולה היא עד שהוא חייב להוציא ממון עבור זה. ואף אם הניצול עני הוא ולא יוכל להחזיר לו ממון זה, חייב הוא להצילו (רא"ש סי' ב'). האחרונים אף מחדשים שאם המציל אשה בממונו יאמר לה שהוא נותן את הממון לשם קידושיה, יתכן שלא תהא מקודשת אף אם תסכים לכך, מאחר שבלאו הכי הוא מחוייב להוציא ממון זה עבורה ("אבני מילואים" סי' כ"ז ס"ק י"ח ועיי' "חזון איש" קדושין ח/ב שביאר שזהו ספק הגמ"ש).

לאחר שנות השואה התעורר ספק הלכתי מעניין בהקשר להלכה זו. יהודי נכבד הקדיש את כל זמנו ומרצו להצלת יהודים ממלחמות הנאצים ימ"ש. לשם מימון פעילותו הוא לוה סכומי עתק מבני אדם רבים, תוך הבטחה להשיבם בבוא הזמן. לא תמיד ידע העסקן את זהות האנשים שניצלו על ידו, ובמרבית המקרים אף לא היתה בידם פירוטה לפרוטה, ותביעות הנושים השתרגו ועלו על צווארו. היו שביקשו לטעון, כי מאחר שמבואר בסוגייתנו, שיש להוציא ממון כדי להציל את הזולת, הרי שחיובו של מלווי הכספים להפריש ממון לפעולות ההצלה, אינו פחות מחובתו של העסקן, ומשכך, מעולם לא נזקפו הלוואותיהם לחובת העסקן, אלא המלווים קיימו בכך את חובתם כלפי היהודים שהיו זקוקים להצלה. הוא, העסקן, אינו אלא מתווך, ומה לו ולהלוואות אלו!

אולם, הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל (שו"ת "אגרות משה" ח"מ ח"ב סי' ס"ג) הוכיח מסוגייתנו, כי על הלווה לפרוע את כל החובות עד לפרוטה האחרונה. בסוגייתנו (עד/א) מבואר, כי **חכמים תקנו**, שאדם פטור מתשלום בגין כלים אשר שיבר במרוצתו כדי להציל את הזולת. לכאורה, מאחר שעל כל יהודי להפריש ממון להצלת הזולת, חייב בעל הכלים להסכים ולמחול על שבירת כליו לצורך פעולת ההצלה, ומה הצורך בתקנה מיוחדת לכך? אין זאת, אלא שחכמים לא קבעו כי ממון יהודי כל העולם הרי הוא כהפקר לענייני הצלת יהודים אחרים. אלא, שיהודי העוסק **בעצמו** בפעולת הצלה, ולשם כך יש צורך בממון, אינו רשאי להפסיק את פעולת ההצלה בעטיו של חסרון הממון, ועליו להוציאו מכיסו [ואחר כך לקבלו מידי הניצול]. אולם, אחרים, אינם **חייבים** להפריש ממון זה. לפיכך, נדרשו חכמים לתקן, כי מכל מקום, אין לשלם עבור כלים שנשברו תוך כדי פעולת הצלה. אולם, ממון שניטל מן הזולת לצורך זה יש להשיבו לידי.

דף ע"א/א מניין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר... שהוא חייב להצילו

פינוי הריסות בעזרת טרקטור

כאמור בסוגייתנו, חובה על אדם להציל את חבירו. חובת ההצלה מעוררת שאלות שונות. אחת מהן, השכיחה במקרי מפולות, רעידות אדמה, פיגועים ואסונות אחרים רח"ל, היא, אם פעילות הצלה מותרת גם כאשר היא כרוכה בזירוז מיתתם של אחרים הקבורים בעומק עיי החרבות, כגון, פינוי הריסות בניין כדי לחלץ את הלכודים בו, בעזרת ציוד מכני כבד, כאשר ברור כי על ידי כך תזוּרו מיתתם של אחרים.

בהקשר לכך מרבים לצטט את הקדמתו של בעל ה"פני יהושע" לספרו על הש"ס, הכוללת תיאור מרתק ומזעזע אודות הורתו ולידתו של הספר.

לפני מאתיים שנה בדיק, ביום ג' בכסלו תקס"ג, ארע פיצוץ אדיר במצבור גדול של אבק שריפה בעיר לבוב שבגליציה, ובתי אבן גדולים נהרסו עד היסוד. באסון זה נהרגו שלושים וששה יהודים, ביניהם, בתו הקטנה של ה"פני יהושע", אשתו, חמותו ואבי חמותו - ארבעה דורות! בעל ה"פני יהושע" עצמו, בעודו קבור תחת קורות ביתו ורהיטיו נדר, כי "...לא אמנע עצמי מכותלי בית המדרש... וללון בעומקה של הלכה אף לינות הרבה בעניין אחד". והנה, "כמין שביל ממש נעשה לי, ויצאתי בשלום בלי פגע וחבל לא הוה ביי". בתוך דבריו הוא מציין, כי למרבה הצער, פעולות ההצלה גרמו למותם של אחרים, אך לא היתה כל דרך למנוע זאת.

האם אדם חייב למסור את נפשו להצלת הרבים? נידון נוסף קיים בהלכות פיקוח נפש והוא, האם אדם חייב למסור את נפשו להצלת הרבים. בעל ה"אור שמח" מביא ראיה מדברי הקב"ה למשה רבינו, (שמות ד/טז) "לך שב מצרים, כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך". הרי לנו, כי אם היתה נשקפת סכנה לחיי משה,

המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם
לא היה עליו לשוב למצרים, אף לא לצורך הצלת כלל ישראל (י"משך חכמה). [עיי' עוד "מגן אברהם" או"ח סי' קנ"ו וב"העמק שאלה" שאילתא קכ"ט אות ב' שמוכח מרש"י ד"ה "קמ"ל" שחובה לפעול גם אם נגרם צער למציל].

דף עב/ב לפקח עליו את הגל

חילול שבת על אדם שהכניס את עצמו לסכנה במודע

אחד החיבורים הנודעים בעולם התורה, הוא "קונטרס קבא דקשייתא", שיצא לאור בשנת תרס"ח על ידי רבי יואב יהושע מקינצק, בעל ה"חלקת יואב" זצ"ל. קונטרס זה מכיל מאה ושלש [כנרמז בשמו - "קבא דקשייתא"] קושיות עצומות בכל מקצועות התורה, אשר לגאון היו תירוצים להן, אך כדי להגדיל את הפלפול בין הלומדים ואת חשקם ללימוד התורה, הוא פרסם את השאלות בלבד (כך כתב בעל ה"כלי חמדה" בהסכמתו לקונטרס "קשות מיושב" ובו תירוצים לקושיות אלו). מאז הופעתו של קונטרס הקושיות ועד עתה, משנסים המוני הלומדים את מותניהם ומנסים לתרצן ולאחרונה, נאספו תשובות רבות שהועלו על ידי הלומדים לדורותיהם ורוכזו בשלש כרכי ענק, המוכיחים כי תקוותו של המחבר להגדיל תורה ולהאדירה, הגשימה את עצמה.

הקושיה הראשונה בקונטרס זה, מתייחסת לסוגייתנו בה נאמר, כי אין מחללים את השבת על גנב, שנקבר תחת המחותרת שחפר כדי לחדור לבית מסויים, משום שגנב זה הוא "גברא קטילא", היינו, בר מיתה הוא בלאו הכי, שהרי בעל הבית רשאי להורגו, כי "הבא להורגך השכם להורגו". נשאלת השאלה, מאחר שהגנב הלכוד תחת ההריסות שוב אינו מאיים על בעל הבית, מדוע, אסור להצילו בשבת? בין התירוצים הרבים לקושיה זו, בולט תירוצו של רבי ירוחם יהודה לייב פרלמן זצ"ל "הגדול ממינסק" (בשו"ת "אור גדול" סי' א') המחדש, כי אין לחלל שבת לצורך הצלת אדם שהכניס את עצמו לסכנה! לפיכך, אין לחלל את השבת על גנב זה שהמיט על עצמו חיוב מיתה עם כניסתו למחתרת. אמנם, "הגדול ממינסק" מסתפק אם חידושו זה תקף להלכה, אך עם זאת הוא כתב "שיש לסייע קצת" לחידושו זה מן המעשה המפורסם על הלל הזקן אשר בערב שבת עלה על גג בית המדרש ונתלה וישב על פי הארובה כדי לשמוע דברי תורה מפי שמעיה ואבטליון, וכאשר גילוהו קפוא תחת השלג הכבד, חיללו עליו את השבת ואמרו "ראוי זה לחלל עליו את השבת" (יומא לה/ב).

לכאורה, מדוע אמרו על הלל הזקן, כי "ראוי זה לחלל עליו את השבת", הרי על כל חולה ראוי לחלל את השבת כדי להצילו? אין זאת, מבאר בעל ה"אור גדול", אלא, משום שהלל הזקן לא הזדרז לרדת מן הגג לפני שהשלג נערם על גופו, ובכך הכניס את עצמו לסכנה, והרי אין מחללין את השבת על אדם שהכניס את עצמו לסכנה. אולם, הלל הזקן ששקע בלימוד תורה וכלל לא הבחין בשלג הכבד, עליו נאמר, כי "ראוי זה לחלל עליו את השבת" שהרי לא מדעת הכניס את עצמו לסכנה.

עיקרו של כלל זה גם מצוי בדברי בעלי התוספות (עירובין ק"א ד"ה "מתן") שכתבו, כי אף על פי שבכל התורה דוחה מצוות עשה את מצוות לא תעשה, אין מצוות עשה שאדם התחייב בה על ידי פשיעה דוחה מצוות לא תעשה, משום שהכניס את עצמו למצב זה בכוונה תחילה.

לעילוי נשמת

הר"ר פנחס יוסף איצקוביץ ז"ל
ב"ר אברהם ז"ל
נלב"ע ט"ז כסלו תשנ"ט
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י המשפחה שיחיה

לעילוי נשמת

מרת שרה הולנדר ע"ה
ב"ר אהרון לייב ז"ל נלב"ע י"ט כסלו תש"ס
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י בעלה
הר"ר שמחה ישראל הולנדר שיחיה

לעילוי נשמת

מרת שרה לוי ע"ה
ב"ר יהודה ז"ל
נלב"ע כ"ט חשוון תשנ"ה
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י המשפחה שיחיה

לעילוי נשמת

הר"ר משה לוי ז"ל
ב"ר יצחק ז"ל
נלב"ע ט' כסלו תשל"ב
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י המשפחה שיחיה

נקודות הפצה בחו"ל

אנגליה לונדון: יחזקאל אברק 016000-416000 (0)8700 +44
מנצ'סטר: שמואל קאהן 07976402928
בלגיה: הר"ר יעקב סנדוביץ 0475-263759
צרפת: הר"ר יהודה בוכינגר 333-88140301
ארה"ב ניו ג'רסי: משפ' פרי 201-871-5850
לוס אנג'לס: הר"ר שמואל לוינגר 818-5098880
מונטריאל: הר"ר שמואל צבי לקס 514-2744160
ברזיל: הר"ר יהושע פסטרנק 011-30513955
שווייץ: הר"ר רפאל מוסבכר 014620030
בארצות הברית: ניתן לקבל את הגליון "מאורות הדף היומי" בעברית או באנגלית מידי שבוע בדואר לפרטים בטל. 718-253-6218

לעילוי נשמת הר"ר ראובן גומבו ז"ל

ב"ר צבי ז"ל וזוג' מרת פראדל גיטל ע"ה
ב"ר שמואל ז"ל ת.נ.צ.ב.ה.

כתובת המערכת

רחוב חתם סופר 3 בני ברק ת.ד. 471.
טל. 03-6160657 פקס. 03-5780243
מחלקת מנויים
המעוניינים להצטרף למנויי "מאורות הדף היומי" בעברית או באנגלית
בדואר: נא לפנות לטל. 03-616-06-57
בדואר אלקטרוני: נא לפנות dafyomi@hadaf-hayomi.com
בפקס: נא לפנות לפקס 03-574-82-72

ברכת הגאונים הגראי"ל שטיינמן שליט"א והגרי"ש אלישיב שליט"א למהדורת הש"ס "נר תמיד" בהוצאת "מאורות הדף היומי"

בס"ד
ט"ו מרחשון תשס"ג

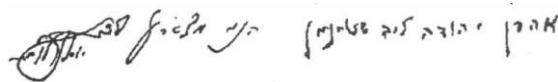
כאשר הרה"ג ר' חיים דוד קובלסקי ראש בית המדרש למגידי שיעור "מאורות הדף היומי" שזכה להקים שיעורים רבים במקומות חדשים, יום לציין שם הנפטרים מעל דפי הגמרא ומדפיסים מהדורה מיוחדת לצורך זה שבזמן השיעורים יזכירו שהלימוד היום הוא לעילוי נשמת הנפטר הנזכר.

וכידוע כמה הנאה יש לנשמה בכל מעשה טוב הנעשה בעוה"ז לטובת נשמתו, ובפרט **זכות גדול** כזה של לימוד התורה היא **הנאה נצחית** לטובת הנשמה בגן עדן וכפי שאמרו חז"ל ברא מזכה אבא. ועיי' זוכה הנשמה ללכת מחיל אל חיל בעולם שכולו טוב.

וכל המסייעים ושותפים במפעל הקדוש הזה של הקמת השיעורים להגדיל תורה ולהאדירה, זכותם אין לשער **וזכות התורה** תעמוד להם בזה ובבא.

הנני מצטרף לכל הנ"ל
יוסף שלום אלישיב

אהרן יהודה לייב שטיינמן

לפרטים והרשמה: 6160657, 03-6164725 פקס: 03-5780243

מהד

ורת

הש"ס "נר

תמיד"

יוצאת

לאור

ומופצת

לאלפי

לומדים

בשיעורי

הדף היומי.

מפעל זה

מאפשר

לכם לזכות

בהזדמנות